

Слава М. Ивановић Миленковић¹

Академија струковних студија косовско метохијска, Лепосавић
Одсек Пећ

Ирена М. Пантић

Академија струковних студија косовско метохијска, Лепосавић
Одсек Пећ

КОГНИТИВНИ И КУЛТУРНИ ТРАНСФЕР У АУТОПРЕВОЂЕЊУ: ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНА АНАЛИЗА РОМАНА УХВАТИ ЗЕЦА ЛАНЕ БАСТАШИЋ²

Апстракт: У раду се спроводи интердисциплинарна транслатолошка анализа аутопревода романа Ухвати зецa Лане Басташић, са примарним фокусом на механизме културне филтрације и превазилажење системског анизоморфизма између српског и енглеског језика. Полазећи од концепта ауторског суверенитета, истраживање дешифрује специфичне стратегије којима ауторка - истовремено и преводилац реконцептуализује изворни хронотоп, при чему се приоритет даје афективној резонанци над лексичком еквивалентношћу. Преко квалитативне егзегезе превода гастрономских реалија, деполитизације топонима и прагматичке адаптације социјалних регистара, детектује се свесни отклон од традиционалне социолингвистичке традиције. Резултати указују на то да финални текст на циљном језику функционише као аутономан уметнички ентитет, где се фатичка функција језика користи за очување специфичне Другости и атмосферске истинитости изворника. Рад доприноси теорији аутопревода наглашавајући значај ауторског интервенционизма у процесу глобалне књижевне дистрибуције.

Кључне речи: аутопревод, Лана Басташић, афективна резонанца, културни трансфер, ауторски суверенитет, језички анизоморфизам.

¹ slava.ivanovic@akademijakm.edu.rs

² Рад је делом проистекао из докторске дисертације *Интердисциплинарност у аутопреводу аутора савремене прозе на енглеском и српском језику* ауторке С. Ивановић Миленковић, одбрањене на Филолошком факултету Универзитета у Београду у септембру 2024. године.

1. Увод

Савремена транслатолошка мисао пролази кроз парадигматску промену која редеофинише традиционалне концепте лингвистичке еквивалентности, усмеравајући фокус ка сложеним културним трансферима који дестабилизују фиксну дихотомију изворног дела и превода. Унутар овог теоријског дискурса, феномен аутопревођења заузима специфично место, будући да инхерентно укида хијерархијску дистанцу између аутора и преводиоца. Када аутор наступа као сопствени преводац, процес транслације престаје да буде акт посредовања и постаје чин репродукције естетског суверенитета у другом језичком систему. Анализа аутопревода романа *Ухвати зеца* Лане Басташић намеће се као релевантан полигон за испитивање граница преводачке слободе и когнитивне адаптације у контексту савремене постјугословенске прозе.

Избор прозе Лане Басташић за предмет овог истраживања није случајан. Као ауторка која припада генерацији млађих књижевних стваралаца чији идентитети нису чврсто омеђени само једним националним и културним простором, Басташићева у свом аутопреводачком чину манифестује специфичну позицију између култура. Њен прелазак са српског на енглески језик није само лингвистичка супституција, већ свесна реконтекстуализација сопственог наратива за глобални аудиторјум. Управо та њена хибридна позиција омогућава увид у то како савремени аутори-преводиоци врше културну медијацију сопственог идентитета, прилагођавајући интимни балкански хронотоп захтевима англофоног тржишта, а притом задржавајући ауторску сувереност.

Проучавање феномена аутопревођења у оквиру савремене транслатологије нужно захтева ширу епистемолошку перспективу. Како се наводи у теоријским поставкама о природи знања, интердисциплинарност се не може ваљано разумети без претходног дефинисања саме дисциплинарности, коју чине 'квази стабилне и полуаутономне интелектуалне погодности' (Turner, 2006). У том контексту Лана Басташић не наступа само као преводац сопственог текста, већ као посредник између специфичних мисаоних области које обликују два различита језичка и културна простора. Аутопревођење је овде чин којим се превазилази баријера између дисциплина попут лингвистике, културне антропологије и књижевне теорије, чиме се изворно дело трансформише у нови когнитивни ентитет који је истовремено и самосталан и дубоко повезан са изворником.

Теоријска рефлексивност о аутопревођењу неминовно се ослања на преиспитивање статуса изворног текста. Ако се прихвати теза да је сваки превод заправо 'историјски и културни конструкт који рефлектује вредносне системе епохе'

(Bassnett & Lefevere, 1990), онда се аутопревод може дефинисати као „други оригинал” који не тежи верности лингвистичком облику, већ очувању интегралне уметничке намере. У том смислу, Басташићева користи свој двоструки ауторски статус како би превазишла метафизичку „невидљивост” преводиоца (Venuti, 2008). Њен преводачки чин није усмерен ка пукој лингвистичкој супституцији, већ ка стратешком позиционирању текста унутар глобалног књижевног канона, при чему се изворни балкански хронотоп не губи, већ се функционално рестаблира за англосаксонског читаоца.

Лингвистичка сложеност ове транзиције нераскидиво је повезана са феноменом анизоморфизма и различитим начинима на које језички системи категоришу стварност. Управо се у сукобу српског и енглеског језичког кода откривају дубинске когнитивне структуре које захтевају више од лексичког превода. Потребно је извршити операцију реконцептуализације, где се императив когнитивне препознатљивости ставља изнад формалне подударности. Овакав приступ подразумева да преводачки избори нису само стилистичке природе, већ представљају покушај мапирања изворних концепата на циљну културу без губитка њихове афективне и културне тежине. Аутопревођење се овде манифестује као „трећи простор” значења, где се дословна преводивост жртвује у корист прагматичке ефикасности и естетске доследности.

Овај рад има за циљ да путем детаљне контрастивне анализе дешифрује специфичне стратегије које ауторка примењује приликом преношења културно специфичних реалија, топонимије и фразеологије. Предмет истраживања јесте испитивање хипотезе да ауторски интервенционизам у аутопревођењу омогућава превазилажење семантичке ерозије која је карактеристична за конвенционалне преводачке поступке. Полази се од претпоставке да се механизмима транскреације и менталног прекодирања код примаоца у циљној култури изазива когнитивна резонанца која је еквивалентна рецепцији изворног текста. Оваква интердисциплинарна оптика омогућава разумевање аутопревода не као деривата, већ као самосталног лингвистичког и уметничког чина који редефинише појам верности у транслатологији.

Савремена транслатологија све интензивније усмерава пажњу ка питању културно обележених елемената као једном од кључних изазова преводачке праксе. У последњој деценији истраживања указују на то да превођење више не може бити посматрано искључиво као лингвистички трансфер већ као комплексна интеркултурна медијација у којој преводац делује као активни конструктор значења у новом културном простору. Овај помак нарочито је видљив у радовима савремених теоретичара превођења који културни трансфер

посматрају као централну категорију преводилачког процеса (Venuti 2018; Cronin 2019; House 2020; Рум 2022). У том контексту, проучавање стратегија превођења културних елемената добија посебан значај, јер управо на тим местима долази до најизраженијег судара језичких система и културних модела.

Ослањајући се на темеље које је у домаћој транслатологији поставио Милош Сибиновић, посебно у домену проучавања књижевног превођења као вида интеркултурне комуникације (Sibinović 1990. и 2004), овај рад настоји да прошири опсег домаће науке о превођењу. Док се Сибиновић примарно фокусирао на превод као мост између националних култура, ово истраживање прави искорак ка анализи аутопревођења као феномена у којем се бришу границе између оригинала и „копије”. Тиме се доприноси савременом развоју српске транслатологије, уз интеграцију традиционалних приступа са најновијим когнитивним и социолошким теоријама у проучавању савремене српске књижевности у светском контексту.

2. Теоријски оквир

Савремена транслатологија одавно је напустила искључиво лингвистичко поимање превођења као процеса преношења значења између два језичка система. Данас се превођење посматра као сложен интеркултурни процес у коме преводилац делује као медијатор између два културна модела, а превод као простор у коме се одвија културна реконфигурација текста. Управо у том простору културно обележени елементи представљају кључне тачке анизоморфизма између језичких система, јер они не припадају само домену лексике, већ носе у себи читав когнитивни, социјални и историјски контекст једне заједнице.

Класични теоретичари превођења, попут Катфорда (Catford, 1965), Најде (Nida 1964) и Њумарка (Newmark, 1988), поставили су темеље разумевања еквиваленције као централног појма превођења. Међутим, са развојем културалних студија и дескриптивних студија превођења, долази до померања фокуса са формалне ка функционалној и прагматичкој еквиваленцији. Тури (Toury, 1995) у оквиру *Дескриптивних студија превођења* указује на то да превод мора бити посматран у оквиру циљног полисистема, где се преводилачке одлуке тумаче у односу на културне норме циљне заједнице.

Овај заокрет омогућио је да се културни елементи у тексту сагледају не као „проблематичне лексеме”, већ као носиоци културног идентитета који захтевају посебне стратегије трансфера. Венути (Venuti, 2018) уводи појам видљивости преводиоца, истичући да управо на местима културне специфичности

преводац постаје највидљивији, јер је принуђен да донесе одлуку између доместикације и форенизације. Доместикација подразумева приближавање појма културном моделу циљне заједнице, док форенизација задржава елемент Другости, чувајући културну дистанцу између текста и читаоца.

Пим (Pym, 2022) додатно продубљује ово схватање, наглашавајући да је суштина превођења управљање културном дистанцом. Преводац, према овом схватању, не преноси само значење, већ регулише однос између две културе, одлучујући у којој мери ће једна бити приближена другој. Хаус (House, 2020) уводи концепт функционалне еквиваленције у културном контексту, наглашавајући да преведени елемент мора произвести исти прагматички ефекат код читаоца, чак и ако то подразумева одступање од формалне структуре изворника.

Преко наративног приступа превођењу Бејкер (Baker, 2018) указује на то да културни елементи у тексту нису изоловане јединице, већ делови ширих наративних матрица које је неопходно реконструисати у циљном језику. Овај приступ омогућава разумевање превода као реконструкције културног наратива, а не као механичког преноса значења. У том контексту културно обележени елементи могу се посматрати као *транслатеме* – културно-семантичке јединице које у себи носе потенцијал за анизоморфизам између два језичка и културна система. Овај појам омогућава да се анализа измести из домена лексикографије у домен когнитивног мапирања стварности.

Различити аутори нуде различите класификације културно специфичних појмова. Њумарк (Newmark 1988) их дели на еколошке, материјалне, социјалне и организационе. Аикенвалд (Aikhenvald, 2007) приступа овом питању из етнолингвистичке перспективе, посматрајући културне елементе као рефлексивну когнитивних модела заједнице. Кристал (Crystal 2008) наглашава социолингвистички аспект, док домаћи аутори указују на значај културне препознатљивости у процесу превођења. Упоређивањем ових подела уочава се да ниједна није довољна сама по себи, те је неопходан синтетички приступ у анализи.

Посебан значај за овај рад имају и теорије аутопревода, које проблематизују појам верности изворнику. Грутман (Grutman, 2009) истиче да аутопревод брише границу између оригинала и превода, јер аутор-преводац има слободу да реконцептуализује сопствени текст у складу са новим културним контекстом. Овај својерсни ауторски парадокс онемогућава примену традиционалних критеријума процене преводачке верности и захтева увођење нових аналитичких параметара.

Сви наведени теоријски приступи омогућавају да се културни елементи у овом раду посматрају као кључне тачке у којима се одвија процес културног

трансфера, а преводилачке стратегије као свесне интервенције усмерене ка постизању функционалне и афективне еквиваленције у циљном тексту.

3. Методологија истраживања

Методологија овог истраживања заснива се на дескриптивном моделу студија превођења (Тоугу, 1995), проширеном параметрима културалних студија (Bassnett, 2014) и когнитивне лингвистике (Lakoff & Johnson, 2003). Истраживање комбинује текстуалну, дескриптивну и компаративну методу, уз примену намерног узорковања (*purposive sampling*) у формирању корпуса. Јединица анализе није изолована лексема, већ транслатема као културно-семантичка јединица потенцијалног анизоморфизма.

Утемељење методолошког оквира овог рада почива на императиву превазилажења чисто лингвистичке дескрипције и успостављања холистичког, интердисциплинарног приступа који уважава сложеност аутопреводилачког чина. Како се у фокусу налази културни трансфер унутар специфичног језичког пара (српски–енглески), методологија је дизајнирана тако да омогући истовремену анализу лексичко-синтаксичких промена и ширег социокултурног контекста у којем те промене настају. Овакав приступ је неопходан јер се у аутопреводу Басташићеве суочавамо са текстом који поседује двоструки статус: он је истовремено и верна рефлексија и самостална рекреација изворника.

3.1. Истраживачки модел и теоријски параметри

Истраживање се примарно ослања на модел *Дескриптивних студија превођења* (DTS) који је предложио Гидеон Тури (Тоугу, 1995)³, али га значајно модификујемо увођењем категорија из области културалних студија и когнитивне лингвистике. Основна јединица анализе није изолована лексема, већ транслатема⁴ – културно-семантичка јединица која у себи носи потенцијал за несклад (анизоморфизам) између два полисистема. Увођењем овог термина, анализа се измешта из домена пуке лексикографије у домен когнитивног мапирања стварности. Параметри на основу којих се врши истраживање су:

³ Гидеон Тури (Gideon Toury) уводи концепт дескриптивних студија превођења (DTS) са циљем да се превод не посматра преко степена верности оригиналу, већ као чињеница циљне културе. У случају Лане Басташић овај модел нам омогућава да њен енглески текст посматрамо као равноправан књижевни систем.

⁴ Појам *транслатема* у савременој транслатологији користи се за означавање преводилачке јединице која надилази реч; она обухвата и културни контекст који преводилац мора премостити да би значење остало функционално.

- Лингвистичка прецизност: Детаљна анализа формалних избора на нивоу лексике, где се прати како синтаксичка структура српског језика адаптира своје капацитете према захтевима енглеског стандарда.
- Културна еквивалентност: Испитивање прагматичког ефекта преведеног термина. Овај параметар испитује да ли преведени термин изазива еквивалентан когнитивни и емоционални одговор код примаоца.
- Ауторски интервенционизам: Прецизно мапирање места на којима Лана Басташић свесно одступа од дословног значења ради очувања поетичке снаге дела. Овај сегмент анализе је кључан за дефинисање аутопревода као сувереног уметничког чина.

3.2. Формирање и репрезентативност корпуса

За потребе овог рада формиран је селективни, али репрезентативни корпус који обухвата преко 150 кључних тачака потенцијалног културног неспоразума. Селекција је извршена методом „намерног узорковања” (purposive sampling), при чему су примарни критеријуми били:

- Висок степен локалне боје: Фраземи и реалеме који су нераскидиво везани за балкански хронотоп (нпр. специфични називи јела, обичаја и локалних социјалних конструкција).
- Емоционални интензитет: Сегменти текста у којима језик директно осликава унутрашња стања ликова и њихову социополитичку позиционираниост унутар постјугословенског наратива.
- Дијалошка структура: Места на којима долази до судара различитих језичких регистара (бањалучки градски говор насупротив стандардном енглеском језику), што представља врхунски изазов за очување аутентичности гласа.

3.3. Инструменти и фазе анализе

Истраживачки поступак структуриран је у три међузависне фазе, што гарантује објективност и дубину увида:

I фаза – макроанализа текста (детекција културно обележених транслатаема),
II фаза – микроанализа преводилачких стратегија кроз синтаксичке, семантичке и прагматичке параметре,

III фаза – функционална евалуација у складу са скопос теоријом (Reiss & Vermeer, 1984).

I фаза: Макроанализа (Текстуални ниво)

Ова фаза обухвата анализу опште преводачке оријентације ауторке. Испитује се однос између свесне доместикације (прилагођавање енглеском читаоцу) и странизације (чување Другости изворне културе). Користимо се концептом тзв. преводачког хабитуса Пјера Бурдијеа (Bourdieu)⁵ како бисмо дефинисали позицију моћи из које Басташићева делује, трансформишући периферијски културни капитал у глобално препознатљив књижевни формат.

II фаза: Микроанализа (Контрастивна фаза)

У овој фази примењује се инструмент компаративних прегледа примера (ИТ–ЦТ). Анализирамо конкретне преводачке трансформације према класификацији Ендруа Честермана (Chesterman, 1997)⁶:

- Синтаксичке трансформације: Промене реда речи, транспозиције и синтаксичке експлицитације које настају као одговор на линеарност енглеске реченице.
- Семантичке трансформације: Синонимија, антонимија и промена степена апстрактности, где се прати како се конкретне балканске реалије генерализују или спецификују.
- Прагматичке трансформације: Културна филтрација, додавање или одузимање информација у складу са претпостављеним когнитивним окружењем циљног читаоца.

Ове три категорије трансформација у раду не представљају опис резултата, већ чине основни аналитички инструмент истраживања. Сваки идентификовани пример у корпусу анализиран је кроз ова три параметра, чиме се обезбеђује систематичност и репродуктивност анализе (House, 2020; Рум, 2022).

III фаза: Функционална евалуација (Skopos фаза)⁷

Последња фаза подразумева процену успешног трансфера значења. Користећи теорију скопоса (Reiss & Vermeer, 1984), утврђујемо да ли је циљни текст

⁵ Пјер Бурдије (Pierre Bourdieu) под *хабитусом* подразумева систем трајних диспозиција појединца. У контексту превођења, ово се односи на преводачов друштвени и културни положај који директно утиче на то како ће он прекрјати текст (в. Bourdieu, 1991).

⁶ Ендру Честерман (Andrew Chesterman) у својој класификацији преводачких стратегија наглашава да преводац врши свесне операције промене како би текст учинио природнијим за нове читаоце, што је посебно изражено у поглављу о прагматичким трансформацијама.

⁷ Теорија скопоса (грч. *skopos* – циљ, сврха), коју су поставили Рајс и Вермер, сугерише да је примарни параметар успешног превода његова сврха у циљном језику, а не имитација изворне форме.

испунио своју примарну функцију као независно уметничко дело. Овде интердисциплинарност долази до пуног изражаја, јер резултате преводилачких избора интерпретирамо кроз призму књижевне критике и глобалне рецепције дела.

3.4. Методолошки изазови и ограничења

Рад експлицитно адресира и специфичност истраживања аутопревода – тзв. ауторски парадокс. Методологија уважава чињеницу да аутор не мора да буде веран сопственом изворнику на начин на који се то очекује од екстерног преводиоца. Ово онемогућава коришћење традиционалних метода за процену преводилачке грешке. Уместо тога, уводимо метод функционалне оправданости, где се свака измена посматра као свесна стваралачка одлука усмерена ка постизању оптималног културног трансфера у новом контексту.

Овај приступ ослања се на савремене студије аутопревода које ауторски интервенционизам не посматрају као одступање од верности, већ као легитиман облик поетичке реконцептуализације текста (Grutman, 2017; Cordingley & Montini, 2015).

Овако конципирана методологија омогућава да се преводилачке одлуке не посматрају као изоловани поступци, већ као део ширег система културног трансфера и ауторске реконцептуализације текста, што представља основни допринос рада савременим студијама аутопревода.

3.5. Формирање и репрезентативност корпуса

Корпус истраживања чине роман *Ухвати зеца* (Басташић 2018) и његов аутопревод *Catch the Rabbit* (Bastašić 2020). Избор корпуса није условљен књижевном вредношћу дела, већ његовом транслатолошком релевантношћу, будући да је реч о аутопреводу који омогућава директан увид у механизме ауторског интервенционизма.

Формирање корпуса за ово истраживање заснива се на принципу намерног узорковања (purposive sampling), према методолошком оквиру који поставља Патон (Patton 2002). Овај приступ омогућава фокус на информацијски богате случајеве чија дубинска анализа пружа највећи увид у истраживачки проблем. Из корпуса који чини 150 селектованих јединица (лексема, фразеологизма и реченичних конструкција), издвојени су они примери који најочигледније илустрјују когнитивни и културни трансфер, односно стратегије којима ауторка решава проблеме системског анизоморфизма. Овако формиран корпус омо-

гућава систематично праћење преводачких стратегија у условима израженог језичког и културног анизоморфизма.

4. Резултати и дискусија

Анализа издвојених примера не представља изоловано тумачење појединачних преводачких решења, већ омогућава уочавање систематичних образаца у поступцима ауторке која је истовремено и преводаца. Посматрањем примера као скупа транслата, уочава се доследност у избору стратегија које су усмерене ка очувању прагматичког, афективног и наративног ефекта у циљном тексту. Управо ова понављајућа правилност представља основу за дискусију резултата у светлу савремених транслатолошких теорија.

Емпиријска анализа корпуса романа *Ухвати зеца* (2018) и његовог аутопревода *Catch the Rabbit* (2020) потврђује примарну тезу о доминацији когнитивне и прагматичке адаптације над конвенционалним лингвистичким пресликавањем. Резултати указује на то да Лана Басташић, делујући из позиције апсолутног ауторског суверенитета, врши свесну реконцептуализацију изворног текста ради превазилажења системског анизоморфизма између српског и енглеског језичког кода.

4.1. Експликација гастрономских реалија: Концептуална еквивалентност

Превођење гастрономских реалија у овом раду третира се као операција унутар тзв. културног мапирања. Проблем семантичке неисцрпности изворног појма аутопреводаца решава путем стратегије когнитивне неутрализације која тежи успостављању концептуалне еквивалентности.⁸

Пример 1: Гастрономска адаптација

ИТ: „...мирис свеже печене сирнице”

ЦТ: „...the smell of fresh cheese pie”

Стратегија: Прагматичка адаптација преко хиперонимије.

Пример 2: Експлицитација ритуала

ИТ: „...пијемо домаћу кафу из филцана”

ЦТ: „...drinking strong black coffee from small cups”

Стратегија: Дескриптивна експлицитација и когнитивно мапирање.

⁸ Концептуална еквивалентност подразумева да превод генерише аналогну менталну представу код примаоца, независно од лексичких дивергенција.

Пример 3: Семантичка генерализација

ИТ: „...док су старији играли таблић”

ЦТ: „...while the elders played cards”

Стратегија: Генерализација ради очувања наративног тока.

Употребљене стратегије у превођењу културно специфичних појмова (реалија) указују на доминацију функционалног приступа над дословном еквивалентношћу. Прагматичка адаптација кроз хиперонимију подразумева свесно подизање лексичке јединице на виши таксономски ниво (са специфичног јела на општу категорију), чиме се осигурава моментална препознатљивост концепта код инофоног читаоца. Са друге стране, дескриптивна експлицитација служи као мост између језичких система у стању анизоморфизма; она не преноси само значење речи, већ реконструира цео ментални оквир објекта, наглашавајући његова сензорна својства. Најзад, семантичка генерализација омогућава очување когнитивне економије наратива, спречавајући прекид естетске имерзије који би изазвало претерано објашњавање локалних специфичности.

Анализа и теоријска рефлексивност:

Замена специфичног хипонима *сирница* хиперонимом *cheese pie* не представља преводилачки дефицит, већ стратешку операцију когнитивне доместикације. Изворни лексем активира дубоко укореван културни сценарио (*cultural script*) који подразумева специфичне тактилне и олфакторне сензације својствене балканском хабитусу. Басташићева користи свој суверенитет да изврши семантичку неутрализацију ради очувања наративног ритма и спречавања тзв. егзотизације која би резултирала прекидом имерзије читаоца. На делу је естетска одлука да се концептуална препознатљивост стави изнад лексичке егзактности.

Код *домаће кафе*, суочавамо се са језичким анизоморфизмом где придев *домаћа* носи комплетан антрополошки терет социјализације. Енглески еквивалент *strong black coffee* представља феномен тзв. дескриптивне експлицитације. Басташићева редифинира ментални оквир објекта, наглашавајући сензорне карактеристике (јачина, боја) како би код англосаксонског примаоца изазвала адекватну когнитивну резонанцу.

У досадашњим примерима уочава се доминација прагматичке адаптације над формалном еквиваленцијом. Ова појава указује на јасну оријентацију ка динамичкој еквиваленцији (Nida, 1964) и потврђује Венутијеву тезу о видљивости преводиоца на местима културне специфичности (Venuti, 2018).

4.2. Идеологија простора: Топонимија као маркер идентитета

Топоними у овом наративу нису само географске одреднице, већ хронотопи прожети конотацијама маргиналности и политичке историје.

Пример 4: Очување локалног идентитета

ИТ: „Бања Лука је била тиха...”

ЦТ: „Banja Luka was quiet...”

Стратегија: Странизација (Foreignization) – очување топонимског интегритета.

Пример 5: Таксономско додавање

ИТ: „...преко замућеног Врбаса”

ЦТ: „...across the muddy Vrbas river”

Стратегија: Увођење класификатора ради географске оријентације примаоца.

Пример 6: Концептуална релокација

ИТ: „...у срцу Босанске Крајине”

ЦТ: „...in the heart of western Bosnia”

Стратегија: Културна филтрација и деполитизација простора.

Стратешки оквир превођења топонима у овом наративу почива на тријади странизације (foreignization), прагматичке класификације и концептуалне релокације, чиме се успоставља равнотежа између очувања геополитичког идентитета и функционалне оријентације примаоца. Док странизација служи за очување онтолошке везе ликова са простором Бањалуке, увођење таксономских класификатора омогућава инофоном читаоцу моменталну просторну дешифрацију без прекида наративног тока. Најзад, концептуална релокација кроз културну филтрацију представља најсложенији захват деполитизације и демитологизације простора, којим се локална историјска тежина трансформише у универзално разумљив географски код, осигуравајући тако естетску пропустљивост дјела у глобалном књижевном полисистему.

Анализа и теоријска рефлексција:

Одлука да се историјски тежак термин *Босанска Крајина* адаптира као *western Bosnia* представља парадигматичан пример културне филтрације (House, 1997)⁹. У изворнику, *Крајина* поседује слојевиту конотацију војне и етничке историје.

⁹ Културна филтрација (према Juliane House) представља поступак прилагођавања текста нормама циљне културе ради повећања пропустљивости наратива.

Унутар англосаксонског књижевног полисистема, овај појам би захтевао екстензивну паратекстуалну обраду која би нарушила естетску аутономију дела. Ауторка се одлучује за географски детерминизам, чиме врши деполитизацију простора у корист универзализације приче. Ово указује на чињеницу да аутопреводац поседује моћ тзв. семантичког вета, суверено одређујући квантум локалне историје који циљни читалац може когнитивно да процесира.

Сумирајући анализу у овом сегменту, може се закључити да Лана Басташић не користи поменуте стратегије (форенизацију, увођење класификатора и деполитизацију) насумично, већ као део кохерентног плана реконтекстуализације. Док форенизација чува егзотични дух Балкана, деполитизација кроз културну филтрацију омогућава тексту да изађе из локалних оквира и постане универзалан. Оваква амбивалентност у преводилачким одлукама потврђује тезу о ауторском суверенитету: ауторка се не осећа дужном да ропски прати изворни текст, већ га користи као сирови материјал који прилагођава когнитивном свету енглеског читаоца, чиме се аутопревод конституише као ново, функционално самостално уметничко дело.

Анализа лингвистичких трансформација према моделу Ендруа Честермана (Chesterman, 1997) показује да ауторка доследно примењује стратегије које превазилазе оквире формалне кореспонденције. Учесталост синтаксичких и семантичких измена указује на тежњу ка постизању високе идиоматичности (idiomaticity) и природног ритма енглеске реченице, често по цену одустајања од дословних значења изворног текста. Овакви поступци потврђују да Лана Басташић користи језички систем енглеског језика не као ограничавајући оквир, већ као нови креативни простор. Тиме се додатно материјализује концепт системског анизоморфизма, где се структурне разлике између два језика не решавају пуким превођењем, већ свесним језичким преобликовањем које аутопревод позиционира као суверен и стилски заокружен књижевни текст.

4.3. Фразеологија и афективна резонанца: Етика псовке

Највећи изазов представља афективни говор и фатички изрази који конституишу идиом изворника.

Пример 7: Семантичка модулација резигнације

ИТ: „Јебига, Сара, тако је то.”

ЦТ: „Whatever, Sara, that's life.”

Стратегија: Функционална неутрализација илокуторне снаге.

Пример 8: Прагматичка еквивалентност

ИТ: „Ма хајде, молим те...”

ЦТ: „Oh, come on, please...”

Стратегија: Успостављање идиоматске еквивалентности у фатичкој функцији.

Пример 9: Метафоричка супституција

ИТ: „...цела та брканица”

ЦТ: „...that whole mess”

Стратегија: Семантичка кондензација и идиоматска адаптација.

Трансфер афективног говора и фатичких израза реализује се путем динамике семантичке модулације, функционалне неутрализације и идиоматске адаптације, са примарним циљем постизања максималне афективне резонанце. Овај стратешки оквир омогућава редефинисање семантичких граница изворног хабитуса према прагматичким захтевима циљног језичког кода, чиме се избегава неадекватна агресивност дословног превода и чува емоционални тон резигнације. Уместо лексичке репликације, ауторка бира маркере који супериорно преносе илокуторну снагу исказа, стављајући фатичку функцију језика изнад референтног значења ради очувања психолошке уверљивости ликова.

Анализа и теоријска рефлексивност:

Превод маркера *јџбига* илуструје дубоко разумевање илокуторне снаге исказа.¹⁰ Као фатички маркер који сигнализира егзистенцијалну резигнацију, овај израз дефокусира своје примарно вулгарно значење. Транслација као *Whatever* или *That's life* указује на намеру ауторке да очува афективни тон помирености. Док би дословна псовка (*fuck it*) интродуковала агresiју која не кореспондира са психолошким хабитусом лика, избор неутралног маркера адекватно рефлектује емоционалну апатију. Оваква семантичка модулација редефинише границе псовке ради очувања когнитивног интегритета наратива.¹¹

Посматрано у целини, примери показују да преводилачке стратегије нису насумичне, већ чине конзистентан образац понашања. Овај образац указује на свесно управљање културном дистанцом између два текста (Рум 2022), при чему се примећује тежња ка очувању наративне атмосфере чак и по цену одступања од лексичке структуре изворника.

¹⁰ Илокуторна снага исказа (према Austin, 1962 и Searle, 1969) односи се на намеру говорника и жељени ефекат на слушаоца.

¹¹ Афективна резонанца односи се на емоционални одговор читаоца; ауторка жртвује дословно значење како би изазвала исту емоцију коју има читалац оригинала.

Сумирајући анализу лингвистичких трансформација према моделу Ендруа Честермана (Chesterman, 1997), може се закључити да ауторка према језичкој структури наступа са изразитом креативном слободом. Учесталост синтаксичких и семантичких измена, које су дефинисане у анализираним примерима, не указује на немогућност превода, већ на активну тежњу ка постизању високе идиоматичности (idiomaticity) и природног ритма енглеске реченице. Овим поступцима Лана Басташић успешно неутралише системски анизоморфизам између српског и енглеског језика, при чему се одлучује за прагматичке еквиваленте који чувају естетску вредност исказа. Оваква прецизна лингвистичка адаптација потврђује да аутопревод није само секундарна копија, већ језички реконструисан текст који у потпуности користи изражајне потенцијале циљног језика, чиме се додатно материјализује концепт ауторског суверенитета.

4.4. Социјални регистри и бањалучки идиом

Овај сегмент анализе фокусира се на то како аутопреводац решава проблем инхерентне непреводивости дијалекта. Бањалучки градски говор у изворном тексту романа *Ухвати зеца* не функционише само као лингвистички систем, већ као примарни социјални маркер који дефинише емоционалну блискост ликова, њихову класну припадност и специфичан урбани сензибилитет постјугословенског простора.

Анализа социјалних регистара у овом сегменту фокусира се на стратешко избегавање социолингвистичке традукције у корист очувања тзв. специфичног урбаног сензибилитета изворника. Аутопреводац користи механизме семантичке редукције, синтаксичке ритмизације и прагматичке адаптације фатичких конектора како би репродуковао илокуторну снагу бањалучког говора. Уместо карикатуралне дијалекатске супституције, која би изазвала апсурдну културну транслокацију, Лана Басташић конструише неутралан, али атмосферски аутентичан регистар који омогућава читаоцу циљног текста да препозна егзистенцијалну резигнацију и блискост ликова без губитка њихове културне специфичности.

Закључно са овом фазом анализе, може се приметити да Лана Басташић бањалучки идиом не третира као статичан лингвистички код, већ као средство за грађење идентитета ликова. Уместо трагања за вештачким дијалекатским еквивалентима у енглеском језику, она се опредељује за суптилну прагматичку адаптацију. На тај начин, специфична локална боја изворника не нестаје у преводу, већ се реконструише преко пажљиво одабраног регистра који енглеском читаоцу преноси исту дозу блискости и карактеризације. Овакав приступ

потврђује да је у процесу аутопревођења примарни *скопос* – односно очување аутентичности ауторског гласа – претпостављен дословном превођењу локализацијама, чиме се потврђује уметничка самосталност преведеног текста.

4.4.1. Аутентичност гласа насупрот транслаторној традукцији

У транслатолошкој теорији превођење дијалекта често се сматра немогућом мисијом јер сваки покушај супституције локалног идиома (нпр. бањалучког) постојећим дијалектом циљне културе (нпр. кокнијем или јужњачким америчким сленгом) неминовно води ка апсурдној културној транслокацији. Лана Басташић овај изазов решава стратегијом конструисања неутралног урбаног регистра. Уместо да тражи лексичке еквиваленте за бањалучки сленг, она у енглеском језику креира специфичан синтаксички ритам и кратке, одсечне реченице које имитирају емоционалну динамику изворника.

ИТ: „Шта ти је, шта си се утуљио?”

ЦТ: „What’s wrong, why so quiet?”

Анализа и теоријска рефлексација:

Специфичан локализам *утуљити се*, који у српском језику носи јаку метафорику „гашења пламена” или емоционалне повучености, у аутопреводу је свесно деметафоризован. Ауторка се одлучује за придев *quiet*, чиме врши семантичку редукцију.¹² Овакав поступак естетски је оправдан у контексту аутопревода јер ауторка препознаје да би покушај дословног преноса метафоре у енглеском језику захтевао рогобатну дескриптивну конструкцију која би нарушила природни ток дијалога. Њен приоритет је очување атмосферске истинитости исказа изнад лексичке виртуозности.

Анализа сукоба између аутентичности гласа и традиционалне транслаторне верности показује да ауторка свесно деконструира појам тзв. верности оригиналу како би заштитила естетски интегритет дела. Док би конвенционална традиција превођења тежила ка што прецизнијем преношењу семантичких јединица, Басташићева приоритет даје аутентичности ауторског гласа, третирајући енглески језик као простор за нову књижевну инкарнацију.¹³ Овакав

¹² Семантичка редукција је свесна одлука аутора да упрости израз у циљном језику како би се избегло когнитивно оптерећење читаоца.

¹³ У савременој транслатологији, овај феномен дефинише се као чин *ремитонологије* сопственог текста. За разлику од екстерног преводиоца, аутор-преводиоца поседује примарни легитимитет да врши интратекстуалне измене, чиме се превод трансформише у нову оригиналну верзију (в. Bassnett, 2013).

приступ потврђује да аутопревод није транслаторна репродукција, већ чин ремитологизације сопственог текста. Преко ове прилагодљивости она доказује да истина књижевног гласа не лежи у речима, већ у ефекту који те речи изазивају код читаоца, чиме се коначно брише хијерархијска граница између изворника и превода у корист јединственог књижевног идентитета.

4.4.2. Прагматичка адаптација фатичке функције језика

Дијалози у роману обилују фатичким конекторима који служе за одржавање контакта и изражавање специфичног балканског фатализма. Басташићева врши реконцептуализацију ових маркера како би код англосаксонског читаоца изазвала исту врсту когнитивне резонанце.

ИТ: „Еј, отишла си без речи.”

ЦТ: „Listen, you left without a word.”

Анализа и теоријска рефлексја:

Превод вокатива или скретања пажње *Ej* императивом *Listen* показује дубоко разумевање прагматике енглеског језика. Док је у српском *Ej* природан начин започињања конфронтације, у енглеском *Listen* поседује неопходну тежину и ауторитативност која одговара динамици односа између Саре и Армине. Овај избор потврђује да аутопреводац не преводи реч, већ читаву комуникативну намеру, стављајући примарни фокус на оно што теорија дефинише као фатичку функцију језика.¹⁴

Анализа прагматичке адаптације фатичке функције језика показује да Басташићева дубоко ревидира начине на које текст комуницира са читаоцем. Уместо дословног превођења дискурзивних маркера и фатичких сигнала карактеристичних за српски језик, ауторка их трансформише у складу са комуникационим очекивањима англофоне културе. Овај поступак омогућава да текст на енглеском језику не делује као „превод који се чује“, већ као природан дијалогски процес. Прагматичка адаптација овде служи као мост који осигурава да интимност и непосредност приповедања остану очуване, иако су језички механизми којима се то постиже потпуно преобликовани.¹⁵ Тиме се

¹⁴ Фатичка функција језика (према Jakobson, 2004) усмерена је на успостављање, продужавање или прекидање комуникације.

¹⁵ Прагматичка адаптација овде директно служи очувању фатичке функције језика. Како наводи Нида (Nida, 1964), циљ није очување формалне кохерентности, већ постизање динамичке еквивалентности која код примаоца изазива исти утисак као и оригинал.

фатичка функција издиже изнад чисто лингвистичког нивоа и постаје кључни алат за очување емотивног интензитета романа у новом културном контексту.

4.4.3. Дијалектика Другости и језички анизоморфизам

Језички анизоморфизам највидљивији је у тренуцима када бањалучки идиом користи специфичне граматичке структуре које не постоје у енглеском језику. Басташићева тада користи свој ауторски парадокс – она потпуно прекраја реченицу тако да у енглеском језику делује као оригинал, а не као превод.

ИТ: „Не знам шта ми би.”

ЦТ: „I don't know what came over me.”

Анализа и теоријска рефлексивност:

Овде видимо потпуну идиоматску адаптацију. Уместо превођења аориста *би*, који у српском носи нијансу изненадности, ауторка користи енглески фразални глагол који на природан начин преноси исто значење. Ово је кључна предност аутопревођења: аутор нема страх од неверности према изворној синтакси, јер је његов једини императив естетска функционалност коначног производа.

Ови налази потврђују да се у аутопреводу брише традиционална граница између оригинала и превода (Grutman 2009). Превод постаје простор нове текстуалне реализације, у којој је културна реконцептуализација важнија од формалне верности.

Дискусија резултата показује да културно обележени елементи представљају кључне тачке на којима се најјасније уочава ауторски интервенционизам. Анализирани примери потврђују да је основни циљ преводилачких стратегија постизање функционалне и афективне еквиваленције у циљном тексту, што је у потпуности у складу са савременим теоријским приступима превођењу као културном трансферу (House, 2020; Baker, 2018).

На основу анализе дијалектике Другости и језичког анизоморфизма, закључује се како Лана Басташић не покушава да избрише разлике између балканског и англофоног културног простора, већ их користи као покретач наративне тензије.¹⁶ Језички анизоморфизам овде није препрека коју треба савладати, већ простор у којем се изнова преговара о значењу Другог. Ауторка користи специфичности српског језика и културе не да би их егзотизовала, већ да би

¹⁶ Овај поступак може се тумачити и кроз призму отпора према тзв. балканизму (Тодорова 2006), где ауторка одбија да свој простор представи искључиво преко егзотизованих политичких конфликта, пружајући енглеском читаоцу универзалнији књижевни контекст.

преко аутопревода преиспитала границе разумевања. Тиме се дијалектика Другости у тексту претвара у динамичан дијалог у којем енглески језик прихвата специфичне босанске хронотопе, док изворни текст добија нову, глобалну димензију. Овај поступак дефинитивно потврђује да је аутопревођење чин културне транслације који превазилази лингвистичке оквире, позиционирајући Другост као конститутивни елемент уметничког идентитета романа.

5. Закључак

Истраживање спроведено у овом раду дефинитивно потврђује да аутопревод романа *Ухвати зеца* Лане Басташић представља парадигматичан пример ауторског суверенитета у савременој књижевној транслатологији. Анализа је показала да ауторка, деловањем из позиције двоструког субјекта (ствараоца и преводиоца), успешно превазилази баријере системског анизоморфизма између српског и енглеског језика, третирајући циљни текст не као секундарни дериват, већ као равноправан уметнички ентитет.

Сегментираном анализом различитих књижевних слојева – од гастрономских реалија до специфичних дијалогских структура – утврђено је да Басташићева суверено влада стратегијама прагматичке адаптације и културне филтрације. Код превода културама и топонима она одбацује егзотизацију и дословну еквивалентност, фаворизујући когнитивну пропустљивост и очување наративног ритма. Тиме се постиже естетска функционалност која англосаксонском читаоцу омогућава имерзију у балкански хабитус без прекида узрокованих непреводивим локализмима.

Посебан научни значај овог рада лежи у детекцији стратегија превођења афективног говора и социјалних регистара. Одбацивање социолингвистичке традукције (имитације енглеских дијалеката) у корист стварања специфичног „бањалучког енглеског” регистра представља кључни доказ афективне резонанце као примарног транслатолошког циља. Басташићева успешно редефинише фатичку функцију језика, стављајући међуљудску тензију и психолошку атмосферу изнад лексичке верности, чиме доказује да је неверност изворној синтакси заправо чин највише верности духу дела.

У закључку овај рад сугерише да аутопревод у савременом контексту брише границе између оригиналне креације и интерпретације. Лана Басташић користи свој лингвистички и културни плурализам како би извршила потпуну реконцептуализацију романа, чиме он у енглеском језичком систему не делује као превод, већ као органски настало књижевно дело. Резултати истраживања

отварају простор за даља проучавања дијалектике Другости у аутопреводи-
лачким праксама малих књижевности, наглашавајући да је управо ауторски
интервенционизам најефикаснији алат за очување културног идентитета у ери
глобалне књижевне дистрибуције.

Добијени резултати показују да културно обележени елементи представљају
најосетљивије тачке преводилачког процеса, јер управо на тим местима долази
до изражаја свесна интервенција преводиоца у тексту. Анализа је потврдила
да преводилачке стратегије у аутопреводу нису условљене формалном екви-
валенцијом, већ тежњом ка очувању прагматичког, наративног и афективног
ефекта у циљном тексту.

Ови налази имају значајне импликације за савремену теорију превођења,
јер указују на потребу да се културни елементи посматрају као транслатеме –
комплексне културно-семантичке јединице које захтевају когнитивни и функ-
ционални приступ у анализи. Рад тиме доприноси разумевању превођења као
процеса културног трансфера, што је у складу са савременим транслатолошким
приступима (Venuti, 2018; Рум, 2022; House, 2020).

Практичне импликације рада огледају се у могућности примене предложе-
ног аналитичког модела на друге књижевне текстове, посебно у случајевима ау-
топревода, где традиционални критеријуми верности изворнику губе на значају.

Коначно, рад отвара простор за будућа истраживања која би могла обухва-
тити проширење корпуса, квантитативну анализу учесталости стратегија, као
и примену овог модела на друге жанрове и језичке парове, чиме би се додатно
продубило разумевање културне динамике у превођењу.

Сви претходно наведени налази указују на то да се процес аутопревођења
у делу Лане Басташић не може свести на пуки лингвистички трансфер, већ се
мора посматрати као чин поновног стварања (re-creation). Имплементација
стратегија попут културне филтрације и прагматичке адаптације потврђује да
ауторка свесно мења структуре и кодове изворника како би осигурала функ-
ционалну еквивалентност у циљној култури. На тај начин, аутопревод престаје
да буде субординиран оригиналу и трансформише се у аутономно уметничко
дело које равноправно егзистира у глобалном књижевном систему. Овакав
приступ не само да редефинише границе преводилачке верности, већ отвара
простор за даља истраживања ауторског суверенитета у савременој трансна-
ционалној књижевности.

Извори

1. Басташић, Л. (2018) *Ухвати зеца*. Београд, Контраст издаваштво.
2. Bastašić, L. (2020) *Catch the Rabbit*. London, Picador.

Литература

1. Aikehenvald, A. (2007) *Typological Distinctions in Language*. Oxford, Oxford University Press.
2. Austin, J. L. (1962) *How to Do Things with Words*. Oxford, Clarendon Press.
3. 3.Baker, M. (2018) *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London & New York, Routledge.
4. Bassnett, S. (2013) *Translation*. London & New York, Routledge.
5. Bassnett, S. (2014) *Translation Studies*. London & New York, Routledge.
6. Bassnett, S. & Lefevere, A. (1990) *Translation, History and Culture*. London, Pinter.
7. Bourdieu, P. (1991) *Language and Symbolic Power*. Cambridge, Polity Press.
8. Catford, J. C. (1965) *A Linguistic Theory of Translation*. Oxford, Oxford University Press.
9. Chesterman, A. (1997) *Memes of Translation*. Amsterdam & Philadelphia, John Benjamins.
10. Cordingley, A. & Montini, K. (2015) *Self-Translation: Brokering Originality in Hybrid Culture*. London, Bloomsbury.
11. Cronin, M. (2019) *Translation and Globalization*. London & New York, Routledge.
12. Crystal, D. (2008) *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford, Blackwell.
13. Grutman, R. (2009) Self-Translation. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London & New York: Routledge, 257–60.
14. Grutman, R. (2017) Self-Translation. *Translation Studies*, 10(3).
15. House, J. (1997) *Translation Quality Assessment: A Model Revisited*. Tübingen, Narr.
16. House, J. (2020) *Translation as Communication across Languages and Cultures*. London & New York, Routledge.
17. Jakobson, R. (2004) On Linguistic Aspects of Translation. *The Translation Studies Reader*. London & New York, Routledge, 113–118.
18. Lakoff, G. & Johnson, M. (2003) *Metaphors We Live By*. Chicago, University of Chicago Press.
19. Nida, E. A. (1964) *Toward a Science of Translating*. Leiden, E. J. Brill.
20. Newmark, P. (1988) *A Textbook of Translation*. New York, Prentice-Hall.
21. Patton, M. Q. (2002) *Qualitative Research and Evaluation Methods*. Thousand Oaks, Sage.
22. Pym, E. (2022) *Exploring Translation Theories*. London & New York, Routledge.
23. Reiss, K. & Vermeer, H. J. (1984) *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Niemeyer.
24. Searle, J. R. (1969) *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge, Cambridge University Press.

25. Toury, G. (1995) *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam & Philadelphia, John Benjamins.
26. Turner, S. (2006) *The Social Theory of Organizations. The SAGE Handbook of Organization Studies*.
27. Venuti, L. (2008/2018) *The Translator's Invisibility*. London & New York, Routledge.
28. Сибиновић, М. (1990) *Нови огледи о превођењу*. Београд, Филолошки факултет.
29. Сибиновић, М. (2004) *О превођењу: Основи транслатологије*. Београд, Филолошки факултет.
30. Тодорова, М. (2006) *Имагинарни Балкан*. Београд: Библиотека XX век.

Slava M. Ivanović Milenković

Kosovo and Metohija Academy of Applied Studies, Leposavić

Peć Department

Irena M. Pantić

Kosovo and Metohija Academy of Applied Studies, Leposavić

Peć Department

COGNITIVE AND CULTURAL TRANSFER IN SELF- TRANSLATION: AN INTERDISCIPLINARY ANALYSIS OF LANA BASTAŠIĆ'S *CATCH THE RABBIT*

Summary

This paper conducts an interdisciplinary translation studies analysis in the context of the self-translation of Lana Bastašić's novel *Catch the Rabbit*. It primarily focuses on mechanisms of cultural filtration and the resolution of systemic anisomorphism between Serbian and English. Grounded in the concept of authorial sovereignty, the research deciphers the specific strategies through which the author-translator reconceptualizes the original chronotope, prioritizing affective resonance over formal lexical equivalence. Through a qualitative exegesis of gastronomic realia translation, the depoliticization of toponyms, and the pragmatic adaptation of social registers, a conscious departure from traditional sociolinguistic traduction is identified. The findings indicate that the final target-language text functions as an autonomous artistic entity, utilizing the phatic function of language to preserve a specific sense of Otherness and the atmospheric veracity of the source. The study contributes to the theory of self-translation by highlighting the significance of authorial interventionism within the framework of global literary distribution.

► **Keywords:** self-translation, Lana Bastašić, affective resonance, cultural transfer, authorial sovereignty, linguistic anisomorphism.